

A roma kultúra virtuális háza

Az utóbbi években öröndetes jelenségnek lehetünk a tanúi. Egyre több multimédiás taneszköz jelenik meg iskoláinkban, ezzel új megközelítések, valamint új módszerek kipróbálására, alkalmazására nyújtva lehetőséget.

Ebbe a sorba tartozik *A roma kultúra virtuális háza* című DVD-ROM is. Ha néhány szóval kellene jellemezni a frissen elkészült taneszközt, akkor ezt írnam: komoly, igényes és tisztességes. Komoly és igényes, mert több évtizedes tudományos kutatómunka, gyűjtés, rendszerezés, feldolgozás és értelmezés húzódik meg a kiadvány háttérében. A magyarországi roma kultúra legjobb szakembereinek egy része vállalkozott arra, hogy az iskolákban végre a téma súlyának és jelentőségének megfelelő eszközt használhassanak a pedagógusok. A szerkesztők szándéka szerint „(...) a több mint félmillió magyarországi, magát cigánynak vagy romának mondó honfitársunk kulturális törekvéseit, a múlt és a jelen emlékeit, illetve teljesítményeit” kívánják bemutatni, érzékeltetni szeretnék a hazai „(...) cigány nyelvi és etnikai csoportok sokszínűségét”, sőt felhívják a figyelmet a cigányok és nem-cigányok több évszázadra visszavehető összetartozására és jelenkori együttműködésük fontosságára és szükségszerűségére. Határozottságról tanúszkodó és egyértelműen kinyilvánított célok ezek. A taneszköz feldolgozásakor további eredmények is megvalósulhatnak, s az alkotókat ezeket is megemlíti. Az előítéletekkel, a sztereotípiákkal szemben segítséget nyújthatnak egy realisabb cigány-kép kialakításához, a különböző élethelyzetek genezisének feltárására, felismertetésére és végső soron elfogadtatására tesznek kísérletet.

Az új taneszköz készítőit tisztességesnek is neveztem. Ez az értékelési szempont azért fogalmazódott meg bennem, mert az előbb említett törekvések valóra váltásakor az erőltettségének és a kioktatásnak a nyomait sem fedezhetjük fel. Minden részletében átgondolt, míves megoldásokat tartalmazó taneszköz született meg. Valószínű, hogy a szerkesztők szá-

mos, apró részletekig hatoló beszélgetés és vita nyomán jutottak el a végeredményhez. A DVD-ROM egyik része az *Eltérő nézőpontok* című (806 oldal terjedelmű!) antropológiai szöveggyűjtemény. Ennek előszavában Szuhay Péter (a multimédiás taneszköz főszerkesztője) olyan szempontokat emel ki, amelyek akár az elektronikus taneszköz szemléleti háttérére is utalhatnak: a pedagógusok megismerhetik, hogy „(...) milyen is azoknak a csoportoknak a népi kultúrája, amely csoportok gyermekeit történetesen ő is tanítja, mi is a konkrét közösségek értékrendjéből, világképéből (...) következő döntések sorozatának magyarázata, hogyan érhető meg egy másik szociológiai csoport, egy másik emberi közösség”, továbbá szembesülhetünk azzal, hogy „(...) milyen is annak a roma kultúrának a képe, mely a nem romák művészetének és intézményrendszerének izolált világában konstruálódik, mely jobbára nélkülözi a valóságos emberi tapasztalatokat, az ábrázolt csoportok megértését, s inkább formálódik a sztereotípiák létrejöttének és negatív tematizálásának szabályai szerint”.

*A roma kultúra virtuális házá*nak aulájából indulhatunk el a felfedezőútra. Nincsenek kijelölt útvonalak, kötelező haladási irányok. Bármely irányba haladhatunk, ugyanakkor mindig pontosan tudjuk, hogy éppen hol vagyunk, merre járunk. Az oda-vissza „lépegetés” lehetőségei is adottak, tehát technikai szempontból is felhasználóbarát taneszközzel van szó. Ezzel kapcsolatos azonban egy apró megjegyzésem. A szerkesztők a foglalkoztatásban több helyen is utalnak a lehetséges kapcsolódási pontokra, így például a *Kik vagyunk mi?* című összeállításban azokra a helyekre hívják fel a figyelmet, amelyekben további, a feldolgozás elmélyítését szolgáló in-

formációkat szerezhethünk. Úgy vélem, hogy technikailag megoldhatóvá kellett volna tenni, hogy egy-egy kattintással „behívjuk” a megfelelő tartalmat. Más alkalmakkor például több esetben lehetőség nyílik arra, hogy internetes tárhelyre látogassunk el, tehát a DVD-ROM-on belül való „ugrás” megvalósítása nyilván nem okozott volna különösebb gondot.

A „ház” valójában háromszintes. Az alagsorban a vizualitás kapja a főszerepet. A képtárban 32 művész képzőművészeti alkotásai tekinthetők meg. A jó minőségű képek mellett pontos műtárgy-leírások jelennek meg. A szerkesztők ezekben föltűntetik az alapvető adatokat, így a művész és a mű címe mellett információkat kapunk az alkotás technikai jellemzőiről, eredeti méretéről és az alkotást őrző gyűjteményről. A cigány képzőművészek alkotásait szemlélve az a következtetés fogalmazódott meg bennem, hogy – a sajátos roma kultúra jegyeinek felismerése mellett – azok az egyetemes képzőművészethez is kapcsolódnak. Szentandrassy István ősi cigány mesterségeket bemutató sorozata (amely a taneszköz másik helyén is megjelenik) értelemszerűen szorosan kötődik a roma kultúrához. Engem viszont Bada Márta festményei ragadtak meg leginkább. Képeinek varázslatos színvilága, sejtelmes-misztikus, némelykor Chagallt idéző kompozíciói lenyűgöznek. Tanítványaimmal először a gödöllői művész munkásságát ismertetem meg.

Szintén az alagsorban található a fotótár, ahol különböző albumokat tekinthetünk meg. Az egyik összeállítás a Néprajzi Múzeum antropológiai gyűjteményéből válogat, a másikban híres cigányemberekről készült fotókat láthatunk. Az egyes albumok élén rövid bevezetők, tájékoztató szövegek olvashatók, amelyek a fotók értelmezéséhez nyújtanak segítséget. A legérdekesebbnek a családi fotóalbumokból készült összeállítást és Nyári Gyula („napal fotós, éjszaka zenész”) *Úton* című albumát találtam. Egyetértettem a szerkesztő azon szempontjával (s tanácsát követve, ki is próbáltam), hogy a néprajzi felvételekből, a szociófotókból és az amatőr ké-

pekből készített összeállításokat egymás után, egyúttal egymásra vonatkoztatva érdemes földolgozni. A különböző nézőpontok, a bemutatás eltérő módjai és szándékai tanulságos összehasonlításra nyitnak lehetőséget.

Az emeleten tematikus kiállításokat és egy olvasó-kutatótermet helyeztek el. A kiállítóteremben három téma mentén csoportosították a festményeket: *A karon ülő gyermek*, *Mesterségek és A cigányok története*. Ezen a szinten kaphatott volna helyet (a képzőművészeti kiállítás azonos témáját kiegészítve) az európai és a magyarországi cigányság történetét bemutató időrendi áttekintés, valamint szükségesnek tünne a hazai cigányság nyelvi csoportjait és ezek dialektusait megismertető összeállítás. Animációs térképek egészíthetnék ki mindkét anyagot, az utóbbit pedig eredeti – a nyelvváltozatokat reprezentáló – hangfelvételek tehetnék életszerűbbé. Az olvasóteremben a legfontosabb résznek a – korábban már említett – terjedelmes antropológiai szöveggyűjtemény tűnik. Szuhaý Péter szerkesztő a frissebb kutatások eredményeinek legjavát tette közzé. Elsősorban a további tájékozódást segítheti egy bibliográfia, egy filmográfia és a *Roma ki kicsoda?* című összeállítás is. A filmográfiában nemcsak a cigánytémájú filmek listáját kapjuk, hanem jó néhány esetben további ismereteket (az alkotás hosszáról, technikai adatairól, tematikájáról) szerezhethünk, sőt a filmek tartalmáról is. Például Sára Sándor: *Cigányok* című filmjéről többek között ezt olvashatjuk: „Az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy a filmet elsősorban az előítéletek, a faji megkülönböztetés ellen kell elkészítenem – lemondva a teljesség igényéről, vállalva bizonyos elfogultságot: siratóik szellemében együtt panaszkodva velük...” (Sára Sándor) A szerző ezekkel a szavakkal jellemezte 1962-ben készült, de a cigányábrázolásban még ma is klasszikusnak számító művét. A magyarországi romák életében fontos jelentőségű 1961-es párthatározattal szinte egy időben forgatott költői megközelítésű dokumentumfilm nem esztétizálja a cigány szereplőket körülvevő embertelen

nyomorúságot, szegénységet, kilátástalan-
ságot. Óriási felkiáltójelet állít: felelőssé
teszi az előítéletes környezetet, a Kádár-
korszak hamis szövegeit és tehetetlenségét.
Milyen jó lenne ezen ajánlás nyomán
a Sára-filmet is megnézni! Nagyon szép *A
tűz és a hold fényessége* című (ám igen ter-
jedelmes) összeállítás, amelyet a szer-
kesztők kisiskolásoknak szóló irodalmi ol-
vasókönyvként értelmeznek. Véleményem
szerint ez az antológia nemcsak a jelzett
korosztálynak szól, viszont egy szűkebb
válogatás is megfelelt volna. Az olvasóte-
remben mindenképpen helye lenne egy fo-
galomtárnak: a taneszközök különböző fe-
lületein megjelenő sajátos kifejezéseket,
terminus technikusokat rövid magyaráza-
tokkal, meghatározásokkal kellett volna
ellátni, s ezek gyűjteményét kislexikon
formájában is megjeleníteni.

Az olvasóból léphetünk a kutatóterem-
be. Itt a szakmákkal, a szokásvilággal és a
zenei hagyományokkal, valamint a tán-
cokkal foglalkozhatunk. Az összeállítások
gerincét filmrészletek adják: 18 foglal-
kozás sajátosságait tanulmányozhatjuk,
elsősorban a szakmát gyakorló emberek el-
mondásában és bemutatásában. A rövid
részletek több helyütt szociológiai össze-
függésekbe állítják egy-egy szakma kiala-
kulásának vagy éppen újraeledésének kö-
rülmezeit. Ezt szerencsés megoldásnak
tartom, hiszen a szakmák így nem csupán
néprajzi „érdekesként” jelennek meg,
hanem a mindennapi élet viszonyai, a
megélhetés, a küzdelem kérdései is felve-
tődhetnek. Ha a tanár megfelelő szem-
pontokkal, kérdésekkel és feladatokkal lát-
ja el a tanítványait, akkor valódi kutató-
munka végezhető ebben a helyiségben.
Mindhárom téma (szakmák, szokások,
táncok) feldolgozására a csoportmunka tű-
nik a leghatékonyabbnak. A rövid szöve-
ges bevezetők is támpontokat nyújthatnak
a pedagógus tervező munkájához.

A tetőtér három egységre osztható. Az
előadóteremben tíz szakember beszámoló-
ját hallgathatjuk-nézhetjük meg. Ezen elő-
adások szövegei jól követhetők, terjedel-

mük nem megterhelő, és megfelelő vizuá-
lis-szemléltető anyaggal egészülnek ki. Az
előadások írott változatai (s további tanul-
mányok) az olvasóteremben is megismer-
hetők. Pihenésképpen elidőzhetünk a ká-
vézóban. Közben Rékai Miklós tudomá-
nyos ismeretterjesztő előadását hallgathat-
juk meg a cigányság étkezési kultúrájáról
és szokásairól, sőt néhány „cigány étel” el-
készítésének módjába is betekinthetünk. A
legfontosabbnak mégis az *Ismerd meg!* cí-
mű összeállítást érzem. Ismerkedni lehet
itt például a romák törekvéseivel, a kap-
csolatkeresés útjaival, az identitás kérdé-
seivel és az együttműködés lehetőségeivel.
A szerkesztők az egyes részeknél megszólít-
ják a gyerekeket: értelmezési szempont-
okra hívják föl a figyelmüket, az empátiá-
jukra alapozó, megmozgató feladatokat
fogalmaznak meg, elgondolkodtató, sőt
szembesítő kérdéseket tesznek föl...

Szinte hallom azt a (nem alaptalan) prob-
lémafölvétést, hogy oktatási intézménye-
inkben vajon megvannak-e a CD- és DVD-
ROM-ok hasznosításának tárgyi, technikai
és (esetleg) személyi feltételei. Ezzel a kér-
déssel most nem foglalkoznék, mert könnyen
a „nincs értelme elkezdni sem” melankolikus
hangulata uralkodhatna el rajtunk. A felhaszná-
lás feltételeit biztosítani kell (ez költségvetési
kérdés és minisztériumi, vagy iskola-
fenntartói feladat), ugyanakkor a létező hiány-
osságok dacára tennünk kell a dolgunkat. *A roma kultúra virtuális háza*
című DVD-ROM tanulmányozása nyomán megállapíthatom, hogy a magyar-
országi cigányság kultúrájával foglalkozó
etnográfusok, antropológusok, szociológusok
és más szakemberek komolyan, igényesen
és tisztességesen végzik a feladataikat.
Most már rajtunk, tanárokon a sor...

Fleck Gábor – Szuhay Péter (2006, főszerk.): *A roma kultúra virtuális háza*. DVD-ROM, Macrobite.

Németh György

Budapest, Toldy Ferenc Gimnázium –
Budapest, Zsigmond Király Főiskola